

<http://kefad.ahievran.edu.tr>

Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi

ISSN: 2147 - 1037

Renk Adları İçeren ve İnsanı Niteleyen İtalyanca Deyimlerin Anlamsal İncelemesi

Sadriye Güneş

DOI:.....

[Makale Bilgileri](#)

Yükleme:24/07/2017 Düzeltme:05/12/2017 Kabul:11/02/2018

Özet

Bu çalışmada renk adları içeren ve insanı niteleyen İtalyanca deyimlerin anlamsal incelemesi yapılmıştır. Renkler, kültürün bir değişmezi, göstergibilim sistemi ve önemli ölçüde bilgi içeren dünya dil manzarasının bir bölümü olarak tanımlanır. Kültürel bir gösterge olan renkler sayesinde nesnelere, sosyal yapılar, etik-ahlaki kavramlar ve insan nitelenebilir. Dünyayı algılamada ortaya çıkan ulusal-kültürel özellikleri en iyi yansıtan öğelerin başında renklerin geldiği belirtilir. Farklı toplumlar ve kültürler renklere karşı farklı tepkiler gösterir. Bu farklılık dillere yansıtılır ve en belirgin bir şekilde deyimlerde görülmektedir. Deyimler bir toplumun dil sözcüğüne en etkili ve güçlü anlatım araçlarından biridir. Renk adları içeren deyimlerde insan dış özellikleri, davranışları, zekası, ahlaki özellikleri, ruh halleri ve duyguları açısından nitelenir. Bu şekilde ortaya çıkan insan figürü toplumun kültür ve gelenekleri açısından önemlidir. Yabancı dil öğretiminde ve çeviri eğitiminde kültürlerarası yaklaşım doğrultusunda kültürel öğelerin aktarımı tartışmasız önemli bir unsurdur. Bu önem nedeniyle İtalyanca öğretimi, deyim öğretimi ve çeviri eğitimi açısından söz konusu deyimleri inceleme gereksinimi ortaya çıkmıştır. Konu çerçevesinde önce renk kavramı, renklerin işlevleri, renklere ilişkin araştırmalar, renklerin kullanıldığı deyimlerde değerlendirme konularına kısaca değinilmiştir. Daha sonra çalışmanın amacına, yöntem, bulgular, yorumlar ve sonuç bölümlerine yer verilmiştir. Bu çalışmada sözcüksel-anlamsal yaklaşım, belge tarama, tanım analizi, anlamsal analiz, sınıflandırma yöntemleri kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İtalyanca deyimler, Renk içeren deyimler, Deyim öğretimi

Giriş

Çağdaş dilbilimde insan merkezli paradigmanın ortaya çıkmasıyla birlikte dilin incelenmesinde yeni yaklaşımlar uygulanmış, insan ve insanın kültürdeki yeri ilgi odağı olmuştur. Kültürün ve geleneklerin odak merkezinde konumlandırılan birey analiz edilerek dilde insan ve insanın en önemli özelliği olan dil incelenmeye başlamıştır (Sokolova, 2016, s.43; Kravčenko, 1996, s.6).

Sürekli gelişen ve değişen bir sistem olarak dilin incelenmesinde deyimler önemli bir kaynaktır. Deyimler, ait oldukları toplumun “geçmişini, yaşam biçimini, geleneklerini ve çeşitli özelliklerini belirten önemli ipuçlarını” (Aksan, 2000, ss.36-37); deneyimlerini, inanışlarını, görüşlerini, manevi değerlerini, insanın psikolojik ve fiziksel durumlarını, duygularını, çevreye karşı tutumlarını ve değerlendirmelerini (Lurati, 2002), dilin günümüzdeki oluşumlarını, sözcükleri, şekilleri, yapıları yansıtır. Kültürle doğrudan bağlantılı olan duygular, imgeler ve değerlendirmeler dünyası deyimlerde yansıma bulur. Deyimler, bir dilin ait olduğu toplumun ulusal deneyimlerinin özgün kayıt şeklidir, dil dışı gerçekliğin renkli yansımasıdır.

Renk adları içeren ve insanı niteleyen deyimler bir toplumun dil sözcüğüne en etkili ve güçlü anlatım araçlarından biridir. Bu deyimler insanın dış özelliklerini, davranışlarını, zekasını, ahlaki özelliklerini, duygularını niteler. Kalıplaşmış sözcük öbekleri olarak deyimler, sahip oldukları anlatım gücünün yanı sıra duygu ve değerlendirme unsurları da içerir. Kültürel göstergeler de içeren deyimlerde nitelenen insan figürü, bir halkın kültür gelenekleri açısından önemlidir. Yabancı dil öğretiminde ve çeviri eğitiminde kültürlerarası yaklaşım doğrultusunda kültürel öğelerin aktarımı tartışmasız önemli bir unsurdur. Bu önem nedeniyle İtalyanca öğretimi, deyim öğretimi ve çeviri eğitimi açısından söz konusu deyimleri inceleme gereksinimi ortaya çıkmıştır.

Bu çalışmanın konusu renk adları içeren ve insanı niteleyen İtalyanca deyimlerin anlamsal incelemesi olarak belirlenmiştir. Konu çerçevesinde önce renk kavramı, renklerin işlevleri, renklere ilişkin araştırmalar, renklerin kullanıldığı deyimlerde değerlendirme konularına kısaca değinilecektir. Daha sonra çalışmanın amacına, yöntem, bulgular, yorumlar ve sonuç bölümlerine yer verilecektir.

Renk Kavramı

Fiziksel bağlamda renk olgusu ışık olgusu ile bir bütün olarak ele alınır. Işığın cisimlere çarptıktan sonra yansyarak görme duyusunda bıraktığı etki renk olarak tanımlanır. Işığın dalga boyuna bağlı olarak çeşitli renkler algılanır (Muths, 2005, ss.27-28). Renk tonları kavramı ilk olarak İngiliz araştırmacı A. Munsell tarafından ele alınmıştır. Munsell, 20. yüzyılın başında kırmızı, sarı, yeşil, mavi, mor olmak üzere 5 temel renk tonu belirlemiş ve bu temel renkleri sıcak (kırmızı, sarı) ve soğuk (yeşil, mavi) olarak iki gruba ayırmıştır (Klejner, 2008, s.247). Günümüzde yaygın bir terim

olarak kullanılan gökkuşuğu, kırmızı (rosso), turuncu (arancione), sarı (giallo), yeşil (verde), mavi (blu), çivit mavisi (indaco), mor (violetto) olmak üzere yedi renkten oluşmaktadır (Muths, 2005, s.52).

Maddi dünyanın ayrılmaz bir özelliği olan renkleri algılama ve ayırt edebilme yetisi insanın duyuşal ve özel olarak da görsel algılamasının önemli bir unsurudur. Renkleri algılama, öğrenme etkinliğinin önemli bir açısıdır, insana çevresini tanıma, dış dünya hakkında daha fazla bilgi edinme ve bunları irdeleme olanağı verir. Renk ifade eden sözcüklerin çok eskilere uzanması, dillerin bir çoğunda gelişmiş renk adlandırma sistemlerinin bulunması ve renk adlandırmalarının karmaşık anlamsal yapıları, insanın öğrenme faaliyetlerinde rengin oynadığı önemli role işaret eder (Sokolova, 2016, ss. 5-14).

İnsanların algılamasında renkler ruh hali, sıcaklık, derinlik ve imge kavramlarıyla ilişkilidir. Renklerin insan psikolojisi üzerine duyuşal etkisi bilinmektedir (İsaev, 2006, ss.3-4), doğru bir şekilde kullanılmasıyla yaşamsal güç ve enerji elde edildiği ifade edilir (Muths, 2005, ss.27-28).

Nesnelerin özelliklerini belirten fiziksel bir olgu olarak tanımlanan renk, toplumların değerlendirmelerini, normlarını ve yasalarını ifade eden etik, ahlaki ve estetik bir kategori olarak da tanımlanır. Bu nedenle renk adları, ifade ettikleri anlam, değer ve yansıttıkları dünya görüşü açısından ulusal kültürlerle bağlantılı bir durumdadır (Sokolova, 2016, s.5). Tarih boyunca birçok bilim adamı ve filozof ışık ve renklerin hayat bağlamındaki önemini vurgulamıştır (Muths, 2005, s.51). Eski Mısırlılar, renk ve yaşam kavramlarını aynı sözcükle ifade etmiş, yaşam ve var olmak anlamını renk kavramıyla belirtmişlerdir (Pagani, 2001, s.178). Mısırlı din adamları, temel renkler olarak belirledikleri kırmızı, sarı ve mavi renklerin sırasıyla insan vücudunu, aklını ve ruhunu temsil ettiklerini ileri sürmüşlerdir. Bu öğretiyi binlerce yıl kabul görmüştür.

Felsefi akımlara ve kültürlere göre renk sembolizmi çeşitli dönemlerde değişim göstermiştir. İlkel kültürler, renkleri kendileri için en değerli olan elementler ve doğa unsurları ile tanımlamışlardır. Değerli olarak belirledikleri kan, süt, ateş ve toprak elementlerini renk özelliklerine göre kırmızı, beyaz ve siyah renklerle ilişkilendirmişlerdir. Bu renk üçlüsü, Batı kültüründe uzun süre önemini korumuştur (Sokolova, 2016, s.29). Siyah, kırmızı ve beyaz renklerin Eski Hint kültüründeki sembolik önemi enerji kavramıyla bağlantılıdır, evrenin oluştuğu enerjinin üç özelliği, bu üç temel renge karşılık gelir. Siyah, içgüdüyü, hayatta kalma ve üreme gücünü, karanlığı, cehaleti, hareketsizliği; kırmızı, hareketi, duyguların dünyasını yöneten varoluş boyutunu; beyaz, dini dünyada tanrısal öğeleri temsil eder. Sokrates öncesi Yunan felsefesinde dört temel rengin, evreni oluşturan dört elementin biçimleri olduğu, siyah rengin toprağı, yeşil rengin suyu, kırmızı rengin ateşi, beyaz rengin havayı temsil ettiği ileri sürülmüştür (Pagani, 2001, ss.178-179).

Renklerin İşlevleri

Renkler, kültürün bir değişmezi, eski bir göstergebilim sistemi ve önemli ölçüde bilgi içeren dünya dil manzarasının bir bölümü olarak tanımlanabilir. Wierzbicka, kültürel kavramların genelde *anahtar sözcüklerle* anlatıldığını ifade etmiştir. Yazara göre belli bir kültür için çok önemli ve anlamlı olan anahtar sözcüklerin özellikleri yaygın kullanım, belli bir anlamsal alanda sıkça kullanım, kalıplaşmış sözcük öbekleri oluşturabilme, atasözleri ve deyimlerde kullanılma olarak belirtilebilir (Wierzbicka, 1999, ss.263-305). Bu tanımdan yola çıkarak, kalıplaşmış sözcük öbeklerinde yaygın bir şekilde kullanımları nedeniyle renk adları da anahtar sözcükler olarak görülmektedir.

Kültürün anlamlı bir unsuru olarak ortaya çıkan renkler sayesinde nesnelere, sosyal yapıların, düzenlerin, etik-ahlaki kavramaların nitelemesi ve sınıflandırılması yapılabilir (Wierzbicka, 1996, s.257). Sokolova (2016, s.5) araştırmasında, anlamsal dönüşüm açısından en etkin ve dünyayı algılamadaki ulusal-kültürel özellikleri en iyi yansıtan öğelerin başında renk adlandırmalarının oluşu ortaya çıkarmıştır. Farklı toplumların ve kültürlerin farklı tarihsel ve coğrafi koşullarda şekillenen gelenekleri nedeniyle renklere karşı tepkileri ve dillerindeki renk sistemleri farklılık göstermektedir (Alpatov, 2011, s. 25).

Renklerin sembol ve gösterge olarak kullanıldığı, bilgi aktarmak için uygun bir iletişim aracına dönüştürüldüğü belirtilmiştir. Piana (1982, s.35), renklerin konuştuğunu ve anlattıklarını anlamak için çaba gösterilmesi gerektiğini; Pagani (2001, s.175), renklerin doğanın yaşayan bir dili olduğunu, bu dil aracılığı ile iletişim kurulabildiğini ve yorumlayıcı bir deneyim kazanılabildiğini ifade etmişlerdir. Luzzatto ve Pompas (1988, s.15), renkleri, sihirli bir işlevle donatılmış bir güç, gökteki ve yerdeki dünya arasında gizemli bağlantılar içeren bir halka olarak tanımlamıştır. Yazarlar, insanoğlunun kavramlar ve duygu işaretleri ile ilişkilendirdiği renklerin taşıdığı mesajları her zaman sezdiğini ve zaman içerisinde renklerin dilini oluşturduğunu ifade etmişlerdir.

Renklerin birçok sembolik yorumlaması yapılmıştır. Bazı yorumlar şöyledir: Pagani (2001, s.185), sembollerin taşıyabileceği olası ikili değerleri tartışırken, beyaz ve siyah renklerinin genelde ışığı ve karanlığı, bilgiyi ve bilgisizliği temsil ettiğini; siyah rengin olumsuz yan anlam taşıdığı gibi, “başlangıcın ve bolluğun” sembolü olarak olumlu yan anlam da taşıdığını ileri sürmüştür. Muths’un (2005, ss.53-54) ifade ettiği üzere beyaz renk bir yandan temizliğin, açıklığın, saflığın ve masumiyetin sembolü olarak olumlu yan anlam taşırken, diğer yandan *luce bianca* (beyaz ışık) ifadesinde olduğu gibi ölümün sembolü olarak olumsuz anlam da taşımaktadır.

Renkler insan için bilgi taşıyıcıdır, kendisinde fizyolojik, estetik ve entelektüel tepkiler uyandırır, bu nedenle bir çeşit gösterge sistemi olan “renklerin dilinden” söz edilebilir (Mironova, 1993, s.15). Renk sıfatları, nesnelere renk, şekil, yoğunluk vb. gibi fiziksel özellikleri açısından nitelediğinde gerçek anlam taşır. Tek sözcük şeklinde ya da sözcük öbeği içerisinde kullanılan renk

adları mecazi anlam da taşımakta ve değerlendirme işlevi görmektedir (Vol'f, 1978, s.9). Doğadaki nesnelere ve olaylar, toplumdaki sosyal, dini, ahlaki, duygusal ve kişilerarası ilişkiler renk adları kullanılarak çeşitli açılardan olumlu veya olumsuz şekilde değerlendirilebilir (Sokolova, 2016, s.45).

Renklere İlişkin Araştırmalar

Renkler fizyoloji, psikoloji, tarih, dilbilim, etnoloji vb. gibi birçok bilim dalının inceleme konusudur. Dilbilimde renk adlarının incelemesinde kullanılan temel yaklaşımlar alanyazında, tarihsel, sözcüksel-anlamsal, dilbilgisel, bilişsel, işlevsel, karşılaştırmalı, dil-kültürbilimsel ve ruhdilbilimsel (Jakovleva, 2009, s.1; Cvenger, 2017, s.201) olarak ifade edilmiştir. Tarihsel yaklaşımla belli renk sözcüklerinin tarihi, dil gelişiminin belli dönemlerinde bu sözcüklerin oluşum süreçleri, etimolojisi; sözcüksel-anlamsal yaklaşımla renk adlandırma sisteminin bugünkü durumu, belirli renklerin anlamsal yapılarının gelişim süreçleri, renklerin temel anlamları, yan, imgesel ve sembolik anlamlarının oluşumu, renklerin eserlerde gerçek ve mecazi anlamlarda kullanımı ele alınmaktadır. Dilbilgisel yaklaşımla renk adlandırmalarının biçimbilimsel ve sözdizimsel yapıları; anlamsal yaklaşımla bağlantılı olan bilişsel yaklaşımla renklerin zihinsel algılanması ve işlenişi, dil birimlerin okur üzerine etkisi incelenir. İşlevsel yaklaşımla sanat ve edebiyat eserlerinde renk adlarının işlevselliği; karşılaştırmalı yaklaşımla çeşitli dillerde ve kültürlerde renklerin adlandırılması ve anlamı, çeviri açısından renk adları, ulusal ve dilsel-kültürel özellikleri incelenir (Sokolova, 2016, s.23).

Farklı dil ve kültürlerde taşıdıkları önemden dolayı renklerin insan merkezli yaklaşımla çeşitli açılardan incelenir. Renk olgusu sosyal bilimsel paradigma çerçevesinde izlenim, anlatım ve sembol olmak üzere insan hayatındaki birbirinden farklı, aynı zamanda birbirleriyle bağlantılı olan üç anlamsal-işlevsel açıdan ele alınır (İsaev, 2006, ss.12-15).

Renklere ilişkin olarak yapılan ve bu çalışma kapsamında ilgi çeken araştırma konuları şöyle belirtilebilir: Kozlova (2010) renk metaforlarının oluşturulmasında bilişsel mekanizma; Rogulina (2006), Lopareva (2010) ve Ohrtskaya (2010) kalıplaşmış sözcük öbeklerinde renkleri; Gajdukova (2012) renk adları içeren ve insanı niteleyen Almanca deyimlerin biçimsel, anlamsal ve yapısal incelemesi; Kuzmina (2008) İtalyanca ve Rusçada metafor olarak renk sıfatları; Sokolova (2013), Batı Roman dillerinde "beyaz" renk adını içeren kalıplaşmış yapıların karşılaştırması; Sokolova (2016) İspanyolca, Fransızca ve İtalyanca renk adları içeren deyimlerin yapısal ve anlamsal özellikleri üzerine araştırma yapmışlardır.

Renklerin Kullanıldığı Deyimlerde Değerlendirme

Nesnelerin en belirgin özelliği ve çevrenin görselleştirilmesi için gerekli bir unsur olan renk adları, hayati önem taşıyan birçok kavramı ifade etmeleri, estetik ve biçimsel olanaklar sunmaları nedeniyle atasözleri, deyimler vb. kalıplaşmış sözcük öbeklerinin oluşturulmasında etkin olarak

kullanılır (Sokolova, 2016, s.5). Renk adları içeren deyimler yüksek derecede görsellik ve duygusallık yaratma, imgesel anlatım sağlama gibi biçimsel işlevler görmektedir. Günlük konuşma dilinde, edebiyat metinlerinde, reklamlarda kullanılan bu deyimler dokunaklı olabilir, şaka, hiciv, bazen de kaba üslup, olumlu ya da olumsuz değerlendirme içerebilir (Gajdukova, 2012, s.250).

Vol'fa (2006, s.15) göre insan nitelemesinin yapıldığı ve renk adlarının kullanıldığı deyimlerde niteleme ve değerlendirme şu ölçütlere göre yapılır:

a. İyi/kötü, yararlı/zararlı, doğru/yanlış vb. ikili zıtlıklar çerçevesinde gerçekleştirilen değerlendirme genel özellik taşır ve konuşmacının nesnelere veya olaylara karşı olumlu veya olumsuz tutum içerisinde olup olmadığını, değer verip vermediğini belirler.

b. Duygusal bir bileşenin olup olmadığına göre akılcı, entelektüel, mantıksal, duygusal açıdan yapılan değerlendirmeler.

c. Mutlak değerlendirme ve karşılaştırma şeklinde yapılan değerlendirmeler.

Çalışmanın konusu çerçevesinde renk kavramı, renklerin işlevleri, renklere ilişkin araştırmalar, renklerin kullanıldığı deyimlerde değerlendirme konuları literatüre dayalı olarak açıklanmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, renk adları içeren ve insanı niteleyen İtalyanca deyimlerin anlamsal incelemesidir. Araştırmayı gerçekleştirmek amacıyla önce renk içeren ve insanı niteleyen deyimlerin belirlenmesi; belirlenen deyimlerin çıkış kaynakları, insanı niteledikleri sosyal-toplumsal statü açısından analiz edilmesi, içerdikleri renklere ve değerlendirmelere göre sınıflandırılarak bulgular bölümünde aktarılması planlanmıştır. Yorumlar bölümünde deyimlerin renklere ve ifade ettikleri anlama göre frekans dağılımı, renklerin ifade ettikleri anlamlar, renk adları arasında anlamsal ilişkiler ele alınacaktır. Araştırmanın, yabancı dil olarak İtalyanca öğretimi, deyim öğretimi ve çeviri eğitimi alanlarına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Yöntem

Bu araştırmada sözcüksel-anlamsal yaklaşım, belge tarama, tanım analizi, anlamsal analiz, sınıflandırma yöntemleri kullanılmıştır.

Sözcüksel-anlamsal yaklaşım çerçevesinde sözcüklerin dil yapılarındaki kullanımı ve ifade ettikleri anlamları ele alınır (Jakovleva, 2009). Bu çalışmada renk adları içeren ve insanı niteleyen İtalyanca deyimler sözcüksel-anlamsal yaklaşımla ele alınmış, renklerin kalıplaşmış sözcük öbekleri içerisindeki kullanımı ve ifade ettikleri anlamları incelenmiştir.

Belge tarama, İtalyanca basılı ve çevrimiçi açıklamalı sözlükler, tek dilli ve iki dilli İtalyanca deyim sözlükleri incelenerek yapılmıştır. Açıklamalı sözlüklerde renk adları içeren sözlük madde başlıkları incelenmiş ve renklerin oluşturdukları deyimler belirlenmiştir. Örneğin, *La Repubblica.it* (2011) çevrimiçi açıklamalı sözlükte *rosso* (kırmızı) renk adını içeren sözlük madde başlığı incelenmiş, tanım ve açıklamalardan yola çıkarak bu rengin oluşturduğu deyimler belirlenmiştir. Aynı sözlük madde başlığı diğer kaynaklarda da incelenmiştir. Daha kapsamlı bir tarama gerçekleştirmek amacıyla tek dilli ve iki dilli İtalyanca deyim sözlükleri anahtar sözcüksel, abecesel ve izleksel dizinlere göre olmak üzere üç aşamada taranmıştır. Örneğin, Quartu'nun (2001) İtalyanca deyimler sözlüğünde yine *rosso* (kırmızı) sözcüğü üç dizinde şu şekilde aranmıştır: *rosso* (kırmızı) sözcüğünün anahtar sözcük dizininde *veder rosso come i tori* (boğalar gibi kırmızı görmek); abecesel dizinde *rosso come un peperone* (biber gibi kıpkırmızı); izleksel dizinde sağlık başlığı altında *bianco e rosso* (beyaz ve kırmızı) deyimlerinde yer aldığı belirlenmiştir. Diğer deyim sözlükleri de aynı şekilde incelenmiştir. Bu işlem diğer renkler için de uygulanmıştır.

Tarama sonucunda renk adları içeren deyimler saptanmış, bunların tanım analizine göre insanı niteleyip nitelemedikleri belirlenmiştir. Deyimlerin anlamsal analizine göre insanı hangi özellikleri açısından niteledikleri ve Vol'f'un (2006, s.15) olumlu ve olumsuz olarak belirlediği değerlendirme ölçütleri dikkate alınarak, ayrıca nötr değerlendirme ölçütü de eklenerek deyimlerin sınıflandırılması yapılmıştır. Örn., *rosso* (kırmızı) sözcüğünü içeren *veder rosso come i tori* (boğalar gibi kırmızı görmek), *rosso come un peperone* (biber gibi kıpkırmızı); *bianco e rosso* (beyaz ve kırmızı) deyimlerin tanım analizine göre insanı niteledikleri; bu üç deyim anlamsal analizine göre ilk deyim insanı öfke, ikinci deyim utanma ve üçüncü deyim sağlık açısından nitelediği, Vol'f'un ölçütlerine göre ise ilk iki deyim olumsuz, üçüncü deyim olumlu değerlendirme içerdiği belirlenmiştir.

Bu şekilde renk içerdikleri ve insanı niteledikleri belirlenen deyimler çıkış kaynakları, insanı niteledikleri sosyal-toplumsal statü açısından analiz edilmiş; içerdikleri renklere ve değerlendirmelere göre sınıflandırılarak bulgular bölümünde verilmiştir. Bulgular bölümünde yer alan deyimlerin renklere ve değerlendirmelere göre frekans dağılımı, renklerin deyimlerde ifade ettikleri anlamları, renk adları arasındaki anlamsal ilişkiler yorumlar bölümüne tartışılmıştır.

Çalışmada verilen İtalyanca deyim örneklerinin Türkçe çevirisi parantez içinde verilmiştir. Deyimlerin bulunduğu kaynakları daha kısa bir şekilde göstermek amacıyla yararlanılan kaynaklar şu şekilde kısaltılmıştır: Zingarelli (1996), *Vocabolario della lingua italiana* için ZIN; Gabrielli (2011), *Grande dizionario di italiano* için GAB; *La Repubblica.it* (2011), *Dizionario di italiano dalla A alla Z* için REP; *Corriere della Sera*, *Dizionario di italiano* için COR; *Corriere della Sera*, *Dizionario dei modi di dire* için

CORD; Čerdanceva, T.Z., Recker, Y.İ. ve Zor'ko, G. F. (1982), *İtal'jansko-russkij frazeologičeskyj slovar'* için ČER kısaltmaları kullanılmıştır.

Deyimleri belirleme sürecinde renk adları içeren ve insanı niteleyen deyimlerin anlamları sözlüklerde açıklandıkları şekilde dikkate alınmıştır.

Bulgular

Yöntem bölümünde açıklandığı şekilde belirlenen deyimler çıkış kaynaklarına, insanı niteledikleri sosyal-toplumsal statüye, içerdikleri renklere ve değerlendirmelere göre sınıflandırılarak aşağıda aktarılmaktadır.

Renk Adları İçeren Deyimlerin Çıkış Kaynakları

Renk adları içeren deyimler insanoğlunun kendisini ve çevresini gözlemlemesi sonucu ortaya çıkmıştır. Birçok deyimın çıkış kaynağı İncil'e, tarihsel olaylara, edebiyat eserlerine ve masallara dayanır. Örneğin; bir grupta olumsuz özelliklere sahip olan bir kimseyi ifade eden *la pecora nera* (kara koyun) deyimini İncil kaynaklıdır (Gajdukova, 2012, s.252); "büyük bir güce sahip olan, karar almada resmi görevde bulunanları yönlendiren, ancak ortalıkta görünmeyen, düşük profil çizen bir kimse, güçlü bir kimsenin gizli danışmanı" anlamında kullanılan *eminenza grigia* (gri kardinal) ifadesi ilk olarak Kardinal Richelieu'nun danışmanı Kapusen François Le Clerc du Tremblay için kullanılmıştır. İfade ilk olarak Fransızca *éminence grise* şeklinde, Tremblay'un ortalıkta görünmese de Richelieu ile aynı güce sahip olduğunu belirtmek için kullanılmıştır (Treccani). 1970'li yıllarda Hindistanlı OSHO (Bhagwan Shree Rajneesh)'nun liderlik ettiği ruhani hareketin üyesi anlamında kullanılan *arancione* (turuncu) adı, üyelerin giydikleri giysilerin turuncu olması nedeniyle ortaya çıkmıştır (REP).

Şaka yoluyla ifade edilen ve ideal koca anlamında kullanılan *principe azzurro* (mavi prens) ifadesi Grimm Kardeşlerin 1812 yılında derlediği *Biancaneve* (Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler) adlı masal kahramanının adından ileri gelmektedir (Quartu, 2001, s.426); şiddet uygulayan koca, kadınlara kötü davranan, şaka yoluyla, korku uyandıran kötü, çirkin bir kimse için kullanılan *Barbablù* (Mavi Sakal) ifadesi Fransız yazar Perrault tarafından yazıya geçirilen aynı başlıklı masal kahramanının adından ileri gelmektedir (Quartu, 2001, s.45).

Sosyal-Toplumsal Statü Açısından İnsanları Niteleyen Renkler

Siyaset, spor, askeri, ırk tanımlama, sosyal statü vb gibi alanlarda insanı nitelemede renklerin sıkça kullanıldığı belirlenmiştir.

Siyaset alanında, gazete dilinde "Forza Italia" partisine mensup bir kimse için *azzurro* (mavi); meşru, gerici veya Hıristiyan ilham kaynaklı kuvvetler, Rus karşı devrimciler için *bianco* (beyaz); Garibaldi'nin silah arkadaşları için *le Camicie rosse* (kırmızı gömlekler); uniformalarının rengi siyah

olması nedeniyle İtalyan faşist birliklerine mensup ya da genel olarak faşist olarak tanımlanan kişiler için *camicie nere* (kara gömlekler); marksist ideolojiden ilham alan partiye mensup bir kimse için *rosso* (kırmızı) ifadelerinin kullanıldığı görülmüştür (REP).

Spor takımlarının ülke veya kulüp bazında sahip oldukları formaları belirli renklindedir. Örneğin, Milan futbol takımı formasının renkleri kırmızı-siyah olması nedeniyle futbolcular için *rossoneri* (ZIN, s.1552); Roma futbol takımı formasının renkleri sarı-kırmızı olması nedeniyle futbolcular için *giallorossi* (ZIN, s.762); İtalyan milli futbolcuları için *calciatori azzurri* (mavi futbolcular); İtalyan milli atlet için *azzurro* (mavi); İtalyan hava kuvvetleri için geleneksel olarak *occhi azzurri* (mavi gözler) adlarının kullanıldığı belirlenmiştir (ZIN, s.186).

İnsan ırkının fiziksel özellikleri dikkate alınarak siyahi ırka (*razza nera*) mensup bir kimse için *nero*; sarı ırka (*razza gialla*) mensup bir kimse için *giallo*; ekonomi alanında giderek artan rollerinden dolayı Asyalılar için *pericolo giallo* (sarı tehlike); beyaz ırka mensup bir kimse için *bianco*; kızılderili için *pellerossa*; esmer tene sahip olan ya da beyaz ırktan olmayan bir kimse için *uomo/ gente di colore* (renkli insan/ insanlar); kırmızı saçlara sahip bir kimse için *rosso*; koyu tene ve saçlara sahip bir kimse için *bruno* şeklindeki adlandırmaların yapıldığı görülmüştür (REP).

Sosyal statü açısından soyluluk ifade eden *sangue azzurro/ blu* (mavi kan), *avere sangue blu* (kanı mavi olmak), *natto nell 'azzurro* (mavide doğmuş); *principe azzurro* (mavi prens); beyaz yakalı *colletto bianco*; dini statü açısından "kardinal" anlamında *avere la berretta rossa* (kırmızı beresi olmak); "papaz" anlamında *portare il nero* (kara giymek) şeklindeki ifadelerin kullanıldığı görülmüştür (REP).

İçerdikleri Renklere ve Değerlendirmelere Göre Deyimler

İnsanı niteledikleri belirlenen İtalyanca deyimler içerdikleri renk adlarına, ifade ettikleri olumlu, nötr ve olumsuz anlamlara göre sınıflandırılmış şekilde aşağıda verilmektedir.

Beyaz (bianco)

İtalyanca deyimlerde beyaz (bianco) rengin olumlu olarak, "estetik, güzellik, bakımlılık, ek olarak masumiyet" anlamında *come la neve (intatta)* (kar gibi beyaz), *come il latte* (süt gibi), *come un marmo* (mermer gibi); "masum" anlamında *farsi bianco* (kendini aklamak); "herkes tarafından sevilen" anlamında *essere figlio della gallina/ dell'oca bianca* (beyaz tavuğun/ kazın yavrusu olmak); bir grup içerisinde kendisine ayrıcalıklı davranılan bir kimse için *pecora bianca, pecore bianche* (ak koyun/ koyunlar); "iyimser" anlamında *vedere (tutto) bianco* (her şeyi beyaz görmek); "şanslı gün" anlamında *giornata bianca* (ak gün) şeklinde kullanıldığı belirlenmiştir (REP; ČER, ss.123-126; CORD).

Nötr olarak, “boş oy pusulası kullanmak” anlamında *votare bianco* (beyaz oy verme); “temiz, boş, yazılmamış” anlamında *in bianco*; “galibi olmayan spor karşılaşması” *incontro in bianco* (beyaz karşılaşma); diyet beslenme için *mangiare in bianco* (beyaz yemek); “birbirine çok benzemek” anlamında *assomigliare fino nel bianco degli occhi* (gözlerinin içindeki akına kadar benzemek); “dikkatli, gözünün içine bakma” anlamında *guardare/ fissare qualcuno nel bianco degli occhi* (birinin gözünün akına bakmak); “bir kimseye, istediği gibi davranma yetkisi vermek” anlamında *dar carta bianca a qc* (birine açık çek vermek); ilginç, sıra dışı olan, nadir bir kimse için *lupa bianca* (beyaz kurt), *(la/ una) mosca bianca* (ak sinek), *le mosche bianche* (ak sinekler), *(una) cornacchia bianca* (ak karga); *un merlo bianco* (ak karatavuk), *corvo bianco* (ak karga), *cosa da segnare col carbone bianco* (beyaz kömürle işaretlenecek şey), *più raro di un corvo bianco/ dei corvi bianchi* (ak kargadan/ kargalardan daha nadir); çocuk sesi, heyecansız ses için *voce bianca* (beyaz ses) şeklinde kullanıldığı belirlenmiştir (REP; ČER, ss.123-126; CORD).

Olumsuz olarak, “başarısız olma” anlamında *bere bianco* (beyaz içme), *andare in bianco* (beyaza gitme), *restare bianco e antico* (beyaz ve antik kalmak), *rimanere bianco* (beyaz kalmak); kıskançlık, korku gibi olumsuz duyguları ifade etmek için *bianco di paura* (korkudan bembeyaz), *diventare bianco per la paura* (korkudan bembeyaz olmak), *bianco come la camicia/ un cencio di bucato/ uno straccio (lavato)/ una candela/ la carta/ il gesso/ un cencio/ panno (lavato)/ un morto* (gömlek/ çamaşır/ (yıkamış) bez/ mum/ kağıt/ alçı/ bez/ (yıkamış) çamaşır/ ölü gibi bembeyaz), *più bianco di un morto* (bir ölüden daha beyaz), *più bianco di un panno lavato* (yıkamış çamaşırdan daha beyaz), *essere/ diventare bianco come un lenzuolo* (çarşaf gibi beyaz olmak); “korkutmak, sıkıntı vermek” anlamında *far venire/ mettere i capelli bianchi* (saçlarını ağartmak); “huzursuz, sorunları olmak, uyuyamamak” anlamında *notte in bianco* (beyaz gece), *passare (fare) una (la) notte bianca/ in bianco* (beyaz bir gece geçirmek); iş vb. nedenlerle kocası evden uzakta yaşayan kadın için *vedova bianca* (beyaz dul); ayrıcalıklı, özel olduğunu düşünen bir kimse için *(il) figlio della gallina bianca* (beyaz tavuğun yavrusu), *credersi il figlio dell’oca/gallina bianca* (kendisini beyaz tavuğun/ kazın yavrusu sanmak) şeklinde kullanıldığı belirlenmiştir (ČER, ss.123-126; CORD).

Siyah (nero)

İtalyanca deyimlerde siyah (nero) rengin olumsuz duygu ve ruh hallerini anlatmak için, örn., “kızmak, küsmek” anlamında *essere/ diventare nero con qc.* (birisiyle siyah olmak), *essere nero di rabbia* (öfkeden siyah olmak); “son derece karamsar” anlamında *veder(e) tutto nero/ in nero/ in color nero, vederla nera, vedere nero, non vedere che nero* ((her şeyi) siyah görmek); kötü kader için *nero destino* (kara kader); zor, mutsuz bir gün, dönem için *giornata nera* (kara gün); oruç tutulan günler için *giorni neri* (kara günler); “kötü ruh hali, hüznün, üzüntü, melankoli” anlamında *é nera la brace!* (kömür siyah! havamda değilim anlamında), *avere un giorno nero* (kara günü olmak), *bile nera* (kara safra), *essere*

d'umore nero (ruh hali kara olmak), *pensieri neri* (kara düşünceler), *nera disperazione* (kara umutsuzluk), *essere (tutto) nero in volto* (yüzü kapkara olmak), *essere nero* (kapkara olmak), *cuore nero* (kara kalp), *nero come un paiolo* (kazan gibi kara), *nero come uno spazzacamino* (baca temizleyicisi gibi kara), *nero come un bracino/ un calabrone/ il carbone/ la cappa del camino* (köz/ eşekarısı/ kömür/ baca kapağı gibi kara), *nero come la fame* (açlık gibi kara), *diventare nero com'un capello* (bir saç gibi kara olmak) şeklinde kullanıldığı belirlenmiştir (REP; ČER, ss.662-664; CORD; COR).

Siyah, matem ifade etmek için *velo nero* (siyah başörtü), *abito nero* (siyah giysi), *vestir(si) di nero* (siyah giyinmek); ölüm haberi için *lettera nera* (kara mektup); “vicdanı rahat olmamak” anlamında *avere delle palle nere sulla coscienza* (vicdanı üzerinde siyah toplar bulunmak); “olumsuz sonuç, karşı oy” anlamında *palla nera* (siyah top); sürekli geç kalma alışkanlığı olan bir kimse için *gallina nera* (kara tavuk), bir grup içerisinde olumsuz özelliklere sahip olan bir kimse için *pecora nera* (kara koyun); iftira için *calunnia nera* (kara iftira); suç dünyasında tehlikeli, şüpheli veya istenmeyen kişilerin listesi için *lista nera, libro nero, essere (segnato) nel libro nero*; “yasadışı faaliyetler” anlamında *lavoro nero* (kara iş), *borsa nera* (kara borsa), *lavorare/ pagare in nero* (kara çalışma/ödeme); intikam peşinde olan terörist eşi ya da seri katil için *vedova nera* (karadul); başkalarında korku, antipati, nefret uyandıran bir kimse için *bestia nera* (kara hayvan), *essere la bestia nera di qc* (bir kimsenin kara hayvanı olmak); içinde kötülük olan bir kimse için *avere un'anima nera* (ruhu kara olmak), *avere l'anima nera come il carbone/ più nera del carbone* (kömür gibi/ kömürden daha kara ruhu olmak), *avere/ fare il viso nero* (yüzü kapkara olmak) şeklinde kullanıldığı belirlenmiştir (REP; ČER, ss.662-664; CORD; COR).

Yeşil (verde)

İtalyanca deyimlerde yeşil (verde) rengin olumlu olarak, “gençlik, gençlik yılları” anlamında (*l' verde eta* (yeşil çağ), *gli anni verdi* (yeşil yıllar); *essere nel verde degli anni* (yılların yeşilinde (olmak)), “sağlıklı, güçlü olmak” anlamında *avere del verde* (yeşili olmak), *vivo e verde* (sağ ve yeşil); “yaşlılık, sağlıklı yaşlılık” anlamında *una verde vecchiezza/ vecchiaia* (yeşil yaşlılık); nötr olarak “doğa, ağaçlar, parklar” anlamında *i polmoni verdi* (yeşil akciğerler), “bahar” anlamında *tempo verde* (yeşil zaman), “çevreci” anlamında *verde* (yeşil) şeklinde kullanıldığı belirlenmiştir (REP; ČER, ss.1028-1029; CORD).

Olumsuz olarak, korku, kızgınlık, kıskançlık gibi duyguları ifade etmek için *verde di paura* (korkudan yemyeşil), *diventare/ essere verde di paura* (korkudan yemyeşil olmak), *(diventare/ essere) verde di rabbia/ collera* (öfkeden yemyeşil olmak), *(essere) verde d'invidia/ dalla invidia* (kıskançlıktan yemyeşil (olmak)), *essere/ diventare verde di/ dalla bile* (safradan yeşil olmak), *(farsi) verde come un aglio* (sarımsak gibi yeşil (olmak)), *masticare verde* (yeşil çiğnemek); öfke, kıskançlık vb. duygularını göstermemeye çalışmak (*sor)ridere verde* (yeşil gülmek); “utanç duymak, mahcup olmak” anlamında *verde di vergogna* (utancından yemyeşil olmak); “kötü huylu olmak” anlamında *avere/ fare il viso verde* (yemyeşil yüzlü

olmak), *diventare verde in viso* (yüzü yemyeşil olmak); “gereğinden fazla iş omuzlamak” anlamında *caricarsi di legna verde* (yeşil odun yüklenmek); ekonomik durum açısından, “beş parasız olmak, kalmak” anlamında *essere/ ridursi/ rimanere/ stare/ trovarsi al verde* (yeşil olmak/yeşilde kalmak/ bulunmak); “bir kimseye sorun yaratmak, birini korkutmak” anlamında *far vedere i sorci verdi* a qc (bir kimseye yeşil fareleri göstermek) şeklinde kullanıldığı belirlenmiştir (REP; ČER, ss.1028-1029; CORD).

Kırmızı (rosso)

İtalyanca deyimlerde kırmızı (rosso) rengin olumlu olarak “sağlıklı, güçlü” anlamında *avere molti globuli rossi* (çok sayıda alyuvara sahip olmak); “saygı görmek, farklı, ayrıcalıklı olmak” anlamında *avere/ portare il cintol(in)o/cinturino/ il filo rosso* (kırmızı kemer/tel(e) taşımak/sahip olmak); “mutlu, şanslı olmak” anlamında *nascere col cintolo rosso* (kırmızı kemerle doğmak), *avere il nastrino rosso* (kırmızı kurdeleye sahip olmak) şeklinde kullanıldığı belirlenmiştir (REP; ČER, s.848; CORD).

Olumsuz olarak çeşitli duygu ve psikolojik durumları, örn., “üzülmek, ağlamak” anlamında *fare/aver gli occhi rossi* (gözleri kıpkırmızı olmak); “alkolik” anlamında *avere/ fare il naso rosso* (burnu kırmızı olmak); “kötü huylu olmak” anlamında *avere/ fare il viso rosso* (kıpkırmızı yüzü olmak); “çabuk sinirlenmek” anlamında *avere il sangue rosso* (kırmızı kana sahip olmak); “öfkelenmek, kızmak” anlamında *vedere rosso* (kırmızı görmek); *veder (tutto) rosso come i tori* (boğalar gibi (her şeyi) kırmızı görmek), *diventare rosso come una bestia* (hayvan gibi kızarmak); “utanmak, mahcup olmak” anlamında *farsi rosso, diventare rosso* (kızarmak), *fare il viso rosso* (yüzü kızarmak), *essere/ diventare rosso come un peperone/ tacchino/ gambero/ papavero* (biber/ hindi/ yengeç/ gelincik gibi kıpkırmızı olmak), *essere tutto rosso come un pomodoro* (domates gibi kıpkırmızı olmak), *rosso come il fuoco* (ateş gibi kıpkırmızı), *viso rosso come una barbabietola* (pancar gibi kıpkırmızı yüz); ekonomik durum açısından “borçlu olmak” anlamında *andare/ essere in rosso* (kırmızıya gitmek/ kırmızıda olmak) şeklinde kullanıldığı belirlenmiştir (REP; ČER, s.848; CORD).

Renk (colore)

İtalyanca deyimlerde *renk (colore)* sözcüğü olumlu olarak, “soğukkanlı, sakin kalmak” anlamında *non mutare colore* (rengini değiştirmemek); “kendine gelmek” anlamında *riprendere il colore* (rengi gelmek); olumsuz olarak, kızma, utanma, korkma, kıskanma gibi duyguları ifade etmede “renkten renge girme” anlamında *diventare di tutti i/di cento/ di mille/ di sei colori* (her/ yüz/ bin/ altı renge girmek), *cambiare/ mutare (il) colore* (rengini değiştirmek), *fare il viso di mille colori* (yüzü bin renge girmek), *farsi di mille colori* (bin renge girmek), *passarne di tutti i colori* (renkten renge geçmek); “solgun olmak” anlamında *perdere il colore* (rengi/ benzi atmak), *non avere colore* (rengi olmamak); “her türlü aşırılık, kötülük söyleme, yapma” anlamında *dirne/ combinarne di tutti i colori* (her renkten söyleme/yapma), *farne di tutti i colori, di cotte e di crude* (pişmiş, çiğ, her renkten yapmak), *farne vedere di*

tutti i colori (her renkten göstermek); genelde “olumsuz her türlü deneyime sahip olmak” anlamında *vederne di tutti i colori* (her rengi görmek); “konuyu, bir şeyi bilmemek” anlamında *non sapere di che colore sia una cosa* (bir şeyin hangi renkten olduğunu bilmemek); “olur olmaz şeyler söylemek” anlamında *dirne/ inventarne/ raccontarne di tutti i colori* (her renkten söylemek/ uydurmak/ anlatmak); “olur olmaz şeyler duymak” anlamında *sentirne di tutti i colori* (her renkten duymak) şeklinde kullanıldığı belirlenmiştir (REP; ČER, ss.246-247; CORD).

İki rengin kullanıldığı deyimler

İtalyanca deyimlerde iki rengin bir arada kullanıldığı görülmüştür. Olumlu olarak, “sağlıklı” anlamında *bianco e rosso* (beyaz ve kırmızı); “iyiyi kötüyü anlamak, ayırt edebilmek” anlamında *conoscere/ distinguere il bianco dal nero* (akla karayı ayırt edebilmek); nötr olarak, “birbirinden farklı olma” anlamında *ci corre quanto fra il bianco e il nero* (akla kara gibi farklı); herhangi bir şeyi açık bir şekilde belirtmek anlamında *nero su bianco* (beyaz üzerine siyah), *mettere/ porre nero sul bianco* (beyaz üzerine siyah koymak); olduğu gibi söylemek *chiamar nero il nero e bianco il bianco* (karaya kara aka ak demek); olumsuz olarak, “iyi kötüden ayıramamak, hiç bir şey anlamamak” *non distinguere bianco da nero* (karayla akı ayırt edememek); “kötü bir şeyi iyi ya da iyi bir şeyi kötü göstermek” anlamında *vendere nero per bianco* (ak yerine kara satmak), *dare il nero per bianco* (ak yerine kara vermek), *far vedere/ mostrare nero per bianco* (karayı ak göstermek), *far vedere/ mostrare il bianco per nero* (akı kara göstermek), *mostrare bianco per bruno* (akı kahverengi göstermek), *fare comparire il giallo per rosso* (sarıyı kırmızı göstermek), *pigliare/ prender (il) bianco per nero* (akı kara sanmak); “öfke veya kıskançlık duymak” anlamında *diventare giallo e verde* (sarı yeşil olmak), *farsi rosso e pallido* (kıpırmızı olmak ve rengi atmak); şeklinde kullanıldığı belirlenmiştir (REP; CORD; GAB; COR).

Gri (grigio)

İtalyanca deyimlerde gri (grigio) rengin olumsuz olarak “renksiz, fark edilmeyen, sıkıcı insan” anlamında *un uomo grigio* (gri bir insan); “sıkıcı, monoton” anlamında *grigia quotidianità* (gri gündelik hayat), *ora(e) grigia(e)* (gri saatler), *una vita grigia* (gri bir hayat); “melankoli, hüznün, acı” anlamında *una delle ore grigie della vita* (hayatın gri saatlerinden biri), *umore grigio* (gri ruh hali); suratı asık bir kimse için *essere grigio in volto* (yüzü gri olmak); “isteksiz, coşkuz, sıkıcı” anlamında *spirito/ carattere grigio* (gri ruh/ karakter); “rezil olmak” anlamında *fare una grigia* (gri yapmak); “güçlü bir kimsenin gizli danışmanı” anlamında *eminenza grigia* (gri kardinal) şeklinde kullanıldığı belirlenmiştir. Somut anlamda “beyin” ifade eden *materia grigia* (gri madde) ifadesi soyut “zeka” anlamı kazanarak *usare* (kullanmak) vb. fiillerle birlikte kullanıldığında “beynini kullanmamak” veya “beynini kullanmak” anlamında (*non usare la materia grigia* (gri maddeyi kullanmak/ kullanmamak) olumlu veya olumsuz

şekilde; nötr olarak argoda “atalar” anlamında *i grigi* (griler) şeklinde kullanıldığı belirlenmiştir (REP; ČER, s.488; CORD).

Sarı (giallo)

İtalyanca deyimlerde sarı (giallo) rengin olumlu olarak, dış görünüm, şık giyimli bir kimse için *in guanti gialli* (sarı eldivenli); nötr olarak, “nadir” anlamında *raro come un cane giallo/ i cani gialli* (sarı köpek/ köpekler gibi nadir); olumsuz olarak, “korkmak” anlamında *giallo di paura* (korkudan sapsarı), *diventare/ essere giallo di paura* (korkudan sapsarı olmak), *giallo come un morto* (ölü gibi sapsarı); “kızmak, öfkelenmek” anlamında (*diventare*) *giallo dalla rabbia* (öfkeden sapsarı olmak); öfke, kıskançlık vb. duygularını göstermemeye çalışmak (*sor*)*ridere giallo*; dürüst görünen, ancak hırsızlık yapan *ladro in guanti gialli* (sarı eldivenli hırsız) şeklinde kullanıldığı belirlenmiştir (REP; ČER, ss.463-464; CORD).

Mavi (blu, azzuro)

İtalyanca deyimlerde mavi (blu, azzuro) rengin “soyluluk” anlamında *sangue azzurro/ blu* (mavi kan), *natto nell' azzurro* (mavide doğmuş); olumlu ahlaki ve fiziksel özelliklere sahip koca adayı için *principe azzurro* (mavi prens); şaka yoluyla ideal koca hayali kurmak için *sognare/aspettare il principe azzurro* (mavi prensi hayal etmek/ beklemek); olumsuz olarak “korkmak” anlamında *fifa blu* (mavi korku), *avere una fifa blu* (mavi korkusu olmak), *diventare/ essere blu di paura* (korkudan mavi olmak); korku uyandıran bir kimse için *Barbablu* (Mavi Sakal); nötr olarak İtalyan milli sporcularını adlandırmak için *azzurro* şeklinde kullanıldığı belirlenmiştir (REP; CORD; GAB; COR).

Kahverengi (bruno)

İtalyanca deyimlerde kahverengi (bruno) rengin olumsuz anlamda, kararmak için *farsi bruno* (kahverengi olmak); matem elbisesi için *abito bruno* (kahverengi elbise), yas, matem için *bruno grave* (ağır kahverengi), “karalar bağlamak” anlamında *avere/ portare/ prendere/ mettere il bruno* (kahverengi almak/ giymek), *di/a bruno* (kahverengili); “bir kimsenin yasını tutmak” anlamında *portare il bruno per qc* (bir kimse için kahverengi giymek); kötü ruh hali için *mettere il bruno al cuore* (yüreğine kahverengi koymak) şeklinde siyahın eş anlamlısı olarak kullanıldığı belirlenmiştir (REP; ČER, s.149; CORD).

Pembe (rosa)

İtalyanca deyimlerde pembe (rosa) rengin olumlu olarak hayal dünyasını, iyimser olmayı ifade etmek için *vedere tutto (color) rosa* (her şeyi pembe (renkte) görmek), *vedere tutto in color di rosa* (her şeyi pembe renkte görmek), *vedere tutto di tinta rosea* (her şeyi pembe boyalı görmek), *vedere il mondo dipinto di rosa* (dünyayı pembe boyalı görmek), *sogno rosa* (pembe hayal); nötr olarak, kadınlara yönelik basın için *stampa rosa* (pembe basın), duygusal aşk romanı için *romanzo rosa* (pembe roman);

askeri görev çağrısı için *cartolina rosa* (pembe kartpostal), geçici sürücü belgesi için *foglio rosa* (pembe kağıt) şeklinde kullanıldığı belirlenmiştir (REP; ČER, ss.847-848; CORD).

Koyu (oscuro, scuro, buio)

İtalyancada koyu (*oscuro, scuro, buio*) sözcüklerinin de insanı niteleyen deyimlerde olumsuz anlamda, suratı asık bir kimse için *essere oscuro in volto, avere/ fare la faccia scura, essere buio in viso, fare il viso buio* (yüzü karanlık olmak), *scuro in volto* (yüzü karanlık) şeklinde siyahın eş anlamlısı olarak kullanıldığı belirlenmiştir (REP; CORD; GAB; COR).

Soluk (pallido)

İtalyancada soluk (*pallido*) sözcüğünün de insanı niteleyen deyimlerde olumsuz olarak, "korkudan benzi atmış" anlamında *pallido come un cencio (lavato)* ((yıkılmış) çamaşır gibi soluk) şeklinde beyazın ve sarının eş anlamlısı olarak kullanıldığı belirlenmiştir (REP; CORD; COR).

Yorumlar

Bulgular bölümünde renk içeren ve insanı niteleyen toplam 293 İtalyanca deyim aktarılmıştır. Bu deyimlerin renklere ve değerlendirmelere göre dağılımı, renklerin deyimlerde ifade ettikleri anlamlar ve renk adları arasındaki anlamsal ilişkiler aşağıdaki alta başlıklarda verilmektedir.

İtalyanca Deyimlerin Renklere ve Değerlendirmelere Göre Frekans Dağılımı

Bulgular bölümünde yer alan İtalyanca deyimlerin renklere ve insana ilişkin olarak içerdikleri olumlu, nötr ve olumsuz değerlendirmelere göre frekans dağılımı Tablo 1'de verilmektedir.

Tablo 1. *İtalyanca deyimlerin renklere ve değerlendirmelere göre frekans dağılımı*

Renk	Olumlu	Nötr	Olumsuz	Toplam
beyaz (bianco)	11	18	30	59
siyah (nero)	-	-	54	54
yeşil (verde)	8	3	28	39
kırmızı (rosso)	7	-	27	34
renk (colore)	2	-	21	23
iki renk içeren	3	5	13	21
gri (grigio)	1	1	12	14
sarı (giallo)	1	2	8	11
mavi (blu/ azzurro)	5	1	5	11
kahverengi (bruno)	-	-	10	10
pembe (rosa)	5	4	-	9
koyu ((o)scuro/ buio)	-	-	7	7
soluk (pallido)	-	-	1	1
Toplam	43	34	216	293

Tablo 1'de verilen dağılıma göre renklerin oluşturduğu deyim sayısı sırasıyla şöyledir: beyaz- 59, siyah- 54, yeşil- 39, kırmızı- 34, renk- 23, iki renk- 21, gri- 14, sarı- 11 , mavi- 11, kahverengi- 10,

pembe- 9, koyu- 7, soluk- 1. Toplam 293 deyim arasında en fazla deyim oluşturan renklerin beyaz, siyah, yeşil ve kırmızı olduğu görülmektedir.

Olumlu değerlendirme içeren deyim sayısı renklere göre sırasıyla şöyledir: beyaz- 11, yeşil- 8, kırmızı- 7, pembe- 5, mavi- 5, iki renk- 3, renk- 2, sarı-1. Olumlu değerlendirme bildiren deyimlerin; beyaz, yeşil, kırmızı, pembe ve mavi renklerini içerdikleri; siyah, kahverengi, koyu ve soluk renklerini içeren deyimlerin olumlu değerlendirme bildirmediği görülmüştür.

Nötr değerlendirme içeren deyim sayısı renklere göre sırasıyla şöyledir: beyaz- 18, iki renk- 5, yeşil- 3, sarı- 2, mavi-1, gri- 1. Nötr değerlendirme bildiren deyimlerin, beyaz, iki renk ve yeşil renklerini içerdikleri; siyah, kırmızı, renk, kahverengi, koyu, soluk renklerini içeren deyimlerin nötr değerlendirme bildirmediği görülmüştür.

Olumsuz değerlendirme içeren deyim sayısı renklere göre sırasıyla şöyledir: siyah- 54, beyaz- 30, yeşil- 28, kırmızı- 27, renk- 21, iki renk- 13, gri- 12, kahverengi- 10, sarı- 8, koyu- 7, mavi-5, soluk- 1. Olumsuz değerlendirme bildiren deyimlerde en sık kullanılan renklerin siyah, beyaz, yeşil ve kırmızı olduğu; pembe rengin olumsuz değerlendirme bildiren deyimlerde yer almadığı belirlenmiştir.

Toplam 293 deyimden olumlu anlam ifade edenlerin sayısı 43, nötr anlam ifade edenlerin sayısı 34 ve olumsuz anlam ifade edenlerin sayısı 216 olarak belirlenmiştir.

Renklerin Deyimlerde İfade Ettikleri Anlamlar

İnsanı niteleyen İtalyanca deyimlerde kullanılan renklerin ifade ettikleri anlamlar şu şekilde özetlenebilir:

Beyaz (bianco) rengin, olumlu anlamda saflığı, estetiği, güzelliği, masumiyeti, ayrıcalığı, şansı, iyimserliği; nötr anlamda boşluğu, nadir ve farklı olmayı; olumsuz anlamda korkuyu, huzursuzluğu, hastalığı, ölümü, sıkıntıyı, başarısızlığı, soğukluğu;

Siyah (nero) rengin, olumsuz anlamda kötülüğü, ölümü, matemi, karamsarlığı, kötü ruh halini, mutsuzluğu, hainliği, zorluğu, vicdansızlığı, üzüntüyü, korkuyu, öfkeyi, kötü kaderi, iftirayı ve suçu;

Yeşil (verde) doğa rengi olarak umudu, sağlığı, gençliği, olumlu tutumu; olumsuz anlamda korkuyu, öfkeyi, kıskançlığı, ekonomik sıkıntıyı;

Kırmızı (rosso) rengin, olumlu anlamda sağlığı, mutluluğu, şansı; olumsuz anlamda saldırganlığı, yıkıcı enerjiyi, öfkeyi, önlenemeyen duyguları;

Renk (colore) sözcüğünün, tüm renkleri içine alan bir üst ad olarak olumsuz anlamda duygusal değişimi, davranışların çeşitliliğini; olumlu anlamda soğukkanlılığı;

Gri (grigio) rengin, kullanılan deyimlerde siyah rengin anlamına yaklaştığı, olumsuz anlamda monotonluğu, sıkıcılığı, yaşlılığı;

Sarı (giallo) rengin, olumlu anlamda şık giyineni; nötr anlamda nadir olanı; olumsuz anlamda korkuyu, kızmayı, öfkeyi, kıskançlığı, suçu;

Mavi (blu/ azzurro) rengin, olumlu anlamda soyluluğu, kızların evlilik hayalini; nötr anlamda spor alanında İtalyan milli takımını; olumsuz anlamda korkuyu;

Kahverengi (bruno) rengin, olumsuz anlamda matemini, kötü ruh halini;

Pembe (rosa) rengin, olumlu duygusal değerlendirmeyi, huzuru ve iyimserliği; ifade ettiği belirlenmiştir.

Olumsuz olarak koyu ((o)scuru/ buio) sözcüğü siyah ile, soluk (pallido) sözcüğü ise beyaz ve sarı ile aynı anlamda kullanıldığı görülmüştür.

Renk Adları Arasında Anlamsal İlişkiler

Renklerin yer aldığı İtalyanca deyimlerin anlamları ve içerdikleri değerlendirmeler incelenmiş ve deyimlerde kullanılan renk adları arasındaki anlamsal ilişkiler şöyle belirlenmiştir:

a) İkili karşıtlıklar ifade eden renk adları

İtalyanca deyimlerde *iyi-kötü*, *olumlu-olumsuz*, *aydınlık-karanlık*, *hayat-ölüm* vb. karşıtlıkların renklerle ifade edildiği görülmüştür. Söz konusu karşıtlıklara ilişkin örnekler şöyle gösterilebilir: şanslı gün (*giornata bianca/ ak gün*)-şansız gün (*giornata nera/ kara gün*); ayrıcalıklı bir kimse (*pecore bianche/ beyaz kuyunlar*)-kötü özelliklere sahip bir kimse (*pecora nera/ kara koyun*); iyi yerine kötü vermek (*dare il nero per bianco/ ak yerine kara kara vermek*). Örneklerden görüldüğü gibi beyaz-siyah (bianco-nero) renklerinin karşıt, beyazın olumlu, siyahın ise olumsuz anlamlar oluşturduğu görülmektedir.

Beyaz-siyah renklerinin dışında, deyimlerde karşıt ikili oluşturan başka renkler de söz konusudur, örn., iyimser (*vedere rosa/ pembe görmek*)-kötümser (*vedere nero/ siyah görmek*); “iyi yerine kötü” anlamı veren *mostrare bianco per bruno* (akı kahverengi göstermek), *fare comparire il giallo per rosso* (sarıyı kırmızı göstermek) şeklindeki deyimlerde pembe-siyah (rosa-nero), beyaz-kahverengi (bianco-bruno), kırmızı-sarı (rosso-giallo) renklerinin karşıt, pembenin, beyazın ve kırmızının olumlu, siyahın, kahverenginin ve sarının ise olumsuz anlamlar oluşturdukları görülmektedir. Siyaset dilinde beyaz-kırmızı (bianco-rosso) renklerinin karşıtlık oluşturdıkları belirlenmiştir. İki rengin aynı deyim içerisinde kullandığına ilişkin örneklerde, iki renk arasındaki karşıtlık daha belirgin bir şekilde algılanmaktadır. Deyimlerde beyaz ve siyah renklerinin, herhangi “bir şeyi açık bir şekilde belirtmek”

anlamında *nero su bianco* (beyaz üzerine siyah), “olduğu gibi söylemek” anlamında *chiamar nero il nero e bianco il bianco* (karaya kara aka ak demek) şeklinde bir arada kullanımıyla anlatılmak istenenin daha belirgin ve yoğunlaştırılmış olduğu görülmektedir.

b. Eş anlam ifade eden renkler

Aynı deyimde iki rengin bir arada kullanıldığı, örn., *diventare giallo e verde* (sarı ve yeşil olmak); *bianco e rosso* (beyaz ve kırmızı), *farsi rosso e pallido* (kıpkırmızı olmak ve rengi atmak) şeklindeki deyimlerde, sırasıyla “öfke, kıskançlık” anlamı veren sarı-yeşil (*giallo-verde*); “sağlıklı” anlamı veren beyaz-kırmızı (*bianco-rosso*); “kızmak” anlamı veren kırmızı-soluk (*rosso-pallido*) renklerinin eş anlamlı duruma geldikleri görülmüştür. “Borcu olmak” anlamındaki *essere in rosso* (kırmızıda olmak), “parasız olmak” anlamındaki *essere in verde* (yeşilde olmak) deyimlerinde kırmızı-yeşil (*rosso-verde*); matem ifade eden deyimlerde siyah ve kahverengi (*nero-bruno*) renklerinin eş anlam ifade ettikleri görülmüştür.

Sonuç

Renk adları içeren ve insanı niteleyen İtalyanca deyimlerin incelemesine dayalı olarak şunlar söylenebilir:

İtalyancada insanı niteleyen deyimlerde yer alan renk adları gerçek anlamda kullanıldıkları gibi mecazi anlamda da kullanıldıkları; olumlu, nötr ya da olumsuz değerlendirmeler içerdikleri görülmüştür.

Deyimlerin ortaya çıkışı, insanoğlunun kendisini ve çevresini gözlemlemesi ile bağlantılı olduğu gibi, edebiyat, tarih, İncil, mitoloji ile de ilgili olduğu; deyimlerin içerdikleri renklerin insanı sosyal-toplumsal statü açısından niteledikleri; etkili, renkli, imgeli anlatım sağladıkları; konuşucunun düşüncelerini kısa ve öz bir biçimde aktarırken tutumunu ve değerlendirmelerini de yansıttıkları görülmüştür.

Renk adları içeren ve insanı niteleyen İtalyanca deyimlerin anlamsal analizi sonucunda olumsuz anlam taşıyan deyimlerin olumlu anlam taşıyanlara göre sayıca daha fazla olduğu; deyim oluşturmada en üretken renklerin sırasıyla beyaz, siyah, yeşil ve kırmızı olduğu; siyah rengin sadece olumsuz değerlendirme içeren deyimlerde kullanıldığı; beyaz rengin olumlu, nötr ve olumsuz değerlendirmelerde kullanıldığı; pembe rengin sadece olumlu değerlendirmede kullanıldığı ortaya çıkmıştır.

Deyimlerde yer alan renkler anlamsal ilişkiler açısından incelendiğinde beyaz-siyah, beyaz-kahverengi, pembe-siyah, sarı-kırmızı renklerinin ikili karşıtlıklar oluşturdukları; siyah ve kahverengi,

siyah ve koyu, kırmızı ve yeşil, kırmızı ve beyaz, sarı ve yeşil renklerinin eş anlamlı duruma geldikleri belirlenmiştir.

Renk adları içeren İtalyanca deyimlerde ağırlıklı olarak ifade edilenlerin insanın duyguları, psikolojik durumu, hastalıkları, kötü ruh halleri, karakteri, davranışları olduğu görülmüştür. Korku, öfke, kıskançlık gibi olumsuz duyguların ve kötü ruh hallerinin deyimlerde renklerle ifade edilmesinin nedeni, duyguların insanda çeşitli fizyolojik tepkiler yaratarak yüz renginin değişmesine yol açmasıyla açıklanabilir.

Renk adları içeren ve insanı niteleyen İtalyanca deyimlerin ele alındığı bu çalışma, renklerin oluşturduğu diğer deyimlerin incelemesi, renk adları içeren İtalyanca ve Türkçe deyimlerin kültürel benzerlikler ve farklılıklar açısından karşılaştırması yapılarak genişletilebilir.

Kaynakça

Aksan, D. (2000). *Her yönüyle dil (Ana çizgileriyle dilbilim)*. Ankara: TDK.

Alpatov, V. M. (2011). Semantika cveta v japonskom. İçinde, *Slovo i jazyk. Sbornik statej k vos'midesjatiletiju akademika J.D. Apresjana* (21-26). Moskva: Jazyki Slavjanskih Kul'tur.

Corriere della Sera, *Dizionario dei modi di dire*. 12.01.2018 tarihinde

<http://dizionari.corriere.it/dizionario-modi-di-dire/> adresinden erişilmiştir.

Corriere della Sera. *Dizionario di italiano*. 20.07.2017 tarihinde

http://dizionari.corriere.it/dizionario_italiano/ adresinden erişilmiştir.

Cvenger, L. V. (2017). Aspektyj izučenija cvetovyjh oboznačenij v lingvističeskih issledovanijah. İçinde, *Mežkul'turnaja komunikacija: lingvističeskie aspektyj: sbornik materialov VII Meždunarodnoj naučno-praktičeskoj konferencii* (ss. 200-205). Novo-sibirsk: NGTU.

Čerdanceva, T.Z., Recker, Y.İ. ve Zor'ko, G. F. (1982). *İtal'jansko-russkij frazeologičeskij slovar'*. Moskva: Russkij Jazyk.

Gabrielli, A. (2011). *Grande dizionario italiano*. Hoepli.it. 20.07.2017 tarihinde

http://www.grandidizionari.it/Dizionario_Italiano.aspx adresinden erişilmiştir.

Gajdukova, T. M. (2012). Frazeologizmyj s cvetovyjm komponentom kak sredstvo harakteristiki čeloveka v nemeckom jazyke. *Vestnik ČGPU*, (11), 248-264.

İsaev, A. A. (2006). *Fenomen cveta v kontekste byjtija čeloveka. Opyjt filososfskogo analiza*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, MGU, Magnitogorsk.

Jakovleva, O.V. (2009). Funkcionirovanie kolorativnoi leksiki v romane Nabokova *Korol'. Dama. Valet*. 20.11.2017 tarihinde http://yspu.org/images/c/CO/Яковлева_статья.doc adresinden erişildi.

- Klejner, Y. A. (2008). K Etimologii Latinskih cvetooboznačenij flavus, fulvus i falvus.. İçinde, *İndoevropskoe jazykoznanie i klassičeskaja filologija XII. Mater. čtenij, posv. Pamjati prof. İ.M. Tronskogo* (ss. 246-253). SPb.: RAN.
- Kozlova, N. K. (2010). *Kognitivnyj mehanizm metaforizacii cveta*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İKLU, İrkutsk.
- Kravčenko, A. V. (1996). *Jazyk i vospriyatie: Kognitivnyje aspektyj jazykovoju kategorizacii*. İrkutsk: İzdatelstvo İrkutskogo Universiteta.
- Kuzmina, M. A. (2008). Metaforičeskije Prilagatrlnyje cvetooboznačeniya v Russkom i İtal'janskom jazykah (na materiale tolkovnyjh slovarej). *Vestnik NGU, Serija İstorija, Filologija*, 7(2), 3-9.
- La Repubblica.it. (2011). *Dizionario di italiano dalla A alla Z*. Hoepli. 20.07.2017 tarihinde <http://dizionari.repubblica.it/italiano.php> adresinden erişilmiştir.
- Lopareva, Y. V. (2010). Vnutrennij Mirčeloveka Skvoz Prizmu cveta (na materiale frazeologizmov ispanskogo jazyjka). *Vestnik VGU, Serija Lingvistika i Mejždunarodnaja Kommunikacia*, (2), 129-131.
- Lurati, O. (2002). *Per Modo di dire... Storia della lingua e antropologia nelle aocuzioni italiane ed europee*. Bologna: CLUEB.
- Luzzatto L. ve Pompas R. (1988). *Il significato dei colori nelle civiltà antiche*. Milano: Rusconi.
- Mironova, L. H. (1993). *Učenie o cvete*. Minsk: Vyjšejšaja škola.
- Muths, C. (2005). *Cromoterapia. L'uso dei colori per la cura del corpo e della psiche*. Çev., Brigitte Breuer. Roma: Edizioni Mediterranee.
- Ohrickaja, N. M. (2010). Lingvokul'turoloğičeskij aspekt cvetonaimenovaniy v ispanskij frazeologizmah. *Vestnik ČGU. Filologija. İskusstvoovedenie, Vyjp.* 47, 29 (210), 110-116.
- Pagani, C. (2001). *Le variazioni antropologico-culturali dei cignificati cimbolici dei colori*. 12.12.2017 tarihinde <http://www.ledonline.it/leitmotiv/> adresinden erişilmiştir.
- Piana, G. (1982). *Colori e suoni*. Milano: Unicopli.
- Quartu, B. M. (2001). *Dizionario dei modi di dire della lingua italiana*. Milano: Rizzoli.
- Rogulina, Y. E. (2006). *Nacionalno-kulturnaja semantika cveta v ispanskoju frazeologii (na materiale pirenejskogo nacinalnogo varianta ispanskogo jazyjka)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, RUDN, Moskva.
- Sokolova, K. A. (2013). Ustojčivye komparativnyje konstrukcii s cvetovyjm komponentom "belyj" vo frazeologii zapadno-romanskih jazyjkov. *Vestnik SpbGU*, 9 (4), 137-142.

- Sokolova, K. A. (2016). *Strukturno-semantičkiye osobennosti frazeologizmov s cvetovym komponentom v zapadno-romanskih jazykakh (na materiale ispanskogo, francuzkogo i ital'janskogo jazykov)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, SPbGU, Sankt-Peterburg.
- Treccani. 12.01.2018 tarihinde <http://www.treccani.it/vocabolario/> adresinden erişilmiştir.
- Vol'f, E. M. (1978). *Grammatika i semantika prilagatel'nogo*. Moskva: Nauka.
- Vol'f, E. M. (2006). *Funktional'naja semantika ocenki*. (3. Bs.). Moskva: KomKniga.
- Wierzbicka, A. (1996). Oboznačeniya cveta i universalii zritel'nogo vosprijatija. İçinde, *Jazyk. Kul'tura. Poznaniye* (ss. 231-292). Moskva: Russkie Slovare.
- Wierzbicka, A. (1999). Ponimaie kul'tur čerez posredstvo ključevyjh slov. Vvedenie. İçinde, *Semantičeskie universalii i opisanie jazykov* (ss. 263-305). Çev., D. Šmelev. Moskva: Jazyki Russkoj Kul'turyj. 12.10.2017 tarihinde <http://philologos.narod.ru/ling/wier2.htm> adresinden erişilmiştir.
- Zingarelli, N. (1996). *Vocabolario della lingua italiana* (12. Bs.). Bologna: Zanichelli.